RIFAT ILGAZ

ŞİİRLER 1974

Güvercinim Uyur mu?

Sömürgen cami güvercinleri sizin olsun
O doyumsuz lapacı güvercinler
Kurşun buğusu güvercinleri severim ben
Kanat uçları çelik yeşili
...

Çınar

RIFAT ILGAZ
ŞİİRLER 1974
Güvercinim Uyur mu?

Rıfat Ilgaz, 7 Mayıs 1911'de Cide'de doğdu. 1930 yılında Kastamonu Muallim Mektebini bitirdikten sonra altı yıl ilkokul öğretmenliği yaptı. 1938'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünden mezun oldu. Bir süre Türkçe öğretmeni olarak çalıştı. *Sınıf* (1944) adlı ikinci şiir kitabının sıkıyönetim kararıyla toplatılmasından sonra altı aya hüküm giydi. Daha sonra *Markopaşa* başta olmak üzere çeşitli dergilerde çıkan yazıları ve yayımlanan kitapları nedeniyle yaşamının çeşitli evrelerinde birçok kovuşturmaya uğradı ve değişen sürelerle tutuklu kaldı. 1947'de öğretmenlikten çıkarılınca hayatını öykü, roman, tiyatro oyunu ve gazetelerde köşe yazıları yazarak kazandı. 1974'de *Yenigün* gazetesinden emekli oldu. 7 Temmuz 1993'te İstanbul'da öldü.

Ilgaz birçok yazınsal türde eserler verdi. İlk şiirleri Kastamonu'da yayımlanan *Nazikter* ve *Açıksöz* gazetelerinde çıktı (1927). 1940'lı yıllara kadar çeşitli gazetelerde ve edebiyat dergilerinde yayımlanan, kitaplarına almadığı romantik şiirler yazdı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında toplumcu-gerçekçi şiire yöneldi. "Halktan kişilerin, basit insanların yaşamı"nı konu edinen şiirler aracılığıyla "geniş bir kitlenin, bir insanlığın dertleri"ni anlattığı *Yarenlik* adlı ilk şiir kitabı 1943'te yayımlandı. Ardından *Sınıf* (1944), *Yaşadıkça* (1948), *Devam* (1953), *Üsküdar'da Sabah Oldu* (1954), *Soluk Soluğa* (1962), *Karakılçık* (1969), *Uzak Değil* (1971), *Güvercinim Uyur mu?* (1974), *Kulağımız Kirişte* (1983) ve *Ocak Katırı Alagöz* (1987) geldi. Ilgaz, diyalektik bir bakış açısı, mizahi bir yaklaşım ve yergici bir dille içinde yaşadığı toplumsal gerçekliği bütün çıplaklığı ve acılığıyla göstermeyi, giderek yeni anlamlar, yeni gerçeklikler yaratarak varolan düzeni değiştirmeyi hedefleyen şiirlerine yansıyan toplumcu dünya görüşünü 1950'li yıllarda yazmaya başladığı öykü ve romanlarına da taşıdı. "Kopyanın, ezberin ve uydurma saygının" yergisini yapan *Hababam Sınıfı* (1957), "1944'lerin İstanbulunda, Alman faşizminin azgınlaştığı, dünyayı ateşe verdiği ve savaş tehlikesinin her an kapımızı çaldığı ağır koşullarda kararmış İstanbul sokaklarında" polisten kaçan devrimci bir öğretmenin öyküsünü anlatan -1990'da sinema filmi de çekilen- *Karartma Geceleri* (1974), Ilgaz'ın çocukluk yıllarını, Kurtuluş Savaşından 1950'ye kadar olan tarihsel dönemi anlattığı özyaşamöyküsel romanı *Sarı Yazma* (1976) ve *Bacaksız* dizisinden çıkan çocuk romanları en tanınmış yapıtları arasındadır.

Ocak Katırı Alagöz ile 1987 Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülüne değer görülen Rıfat Ilgaz, *Yıldız Karayel* ile 1982 Madaralı Roman Ödülünü ve 1982 Orhan Kemal Roman Armağanını aldı.

(Rıfat Ilgaz'ın yaşamı ve yapıtları hakkında daha ayrıntılı bilgi için yazarın *Yokuş Yukarı* adlı anı kitabı ile *Sarı Yazma* [12. Baskı, Çınar, 2008] adlı romanına; Asım Bezirci'nin *Rıfat Ilgaz* [4. Baskı, Çınar, 1997], Mehmet Saydur'un *Biz de Yaşadık: Dünden Bugüne Rıfat Ilgaz* [Çınar, 1998] adlı çalışmalarına ve *Rıfat Ilgaz Sempozyumu* [Çınar, 2007] başlığını taşıyan derleme kitaba bakılabilir.)

Rıfat Ilgaz

Güvercinim Uyur mu?

1974

Sevgili Hasan
Öztürkçe

Akdeniz

10 11. 2019

çınar
İstanbul
2015

Güvercinim Uyur mu?
Rıfat Ilgaz

8. Baskı: Kasım 2015

Kapak Tasarım: Faruk Güney
Yayıma Hazırlayan: Cemal Şenal
Baskı: GD Ofset Matbaacılık ve Tic. San. A.Ş.
OSB Deposite İş Mrk. A-5 Blok Kat:4 No:407
İkitelli-Başakşehir-İSTANBUL
Telefon: (0212) 671 91 00
Matbaa Sertifka No: 32211

ISBN: 978-975-348-008-6

© Çınar Yayınları, 1997
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Çınar Yayıncılık Reklamcılık Ajans ve Danışmanlık Ltd. Şti.
Batıköy Mah. Mustafa Kemal Bulvarı Marine Park Evleri No: 25-A6
Mimaroba - Büyükçekmece / İstanbul
Yayıncı Sertifika No: 11084
Telefon: (0212) 528 71 40 • Faks: (0212) 528 71 43
cinar@cinaryayincilik.com.tr

İçindekiler

Güvercinim Uyur mu? • 7
Güneşten Uzak • 11
Çengelköy'de Temmuzlar • 18
Karton Kulelerden • 23
Sularda Güneş Olmak • 27
Biz Dar Geçit Bekçileri • 31
Bir Sınavsa Eğer • 36
Rıfat Ilgaz'ın Sanatçı Kişiliği • 39
Notlar • 65

Güvercinim Uyur mu?

"Güvercinim uyur mu,
Çağırsam uyanır mı?"

Sömürgen cami güvercinleri sizin olsun
O doyumsuz lapacı güvercinler
Kurşun buğusu güvercinleri severim ben
Kanat uçları çelik yeşili

Kuş dediğin piyerlotisiz yaşamalı
Adaksız avlusuz şadırvansız
Ekmeğini taştan çıkarmalı
Buluttan süzmeli suyunu
Kuşçular Çarşısında tüy dökmemeli

Benim güvercinim tunç gagalı
Kimlerin bakışı kardeşçedir
Kimlerin bakışı düşmanca
Kendisi hangi kavganın güvercinidir bilir

Tüneyip acımanın saçaklarına
Miskin sevilerle bitlenmez
Kanadından çok pençesine güvenir

Barış taklaları süzülmeler
Gagalarda zeytin dalı
Perendeler maviliklerde
Tüm gösteriler resimlerde kalmalı

Güvercin dediğin uyanık olmalı
Tüyler duman duman öfkeden
Yanıp tutuşmalı gözbebekleri
Sevgiden tıpır tıpır bir yürek
Özgürlüğünce dövüşken

(1971)

Güneşten Uzak

Konuklarımız için yıkadık sizin için
Kıyılarımızı bol köpüklü dalgalarla kıştan
Nisan sabahlarının buğusu saçlarınızda
Mavi gözlerinizde sevinç
Telli turnalarla geldiniz

En saydam mavilikleri çektik üstünüze
Toroslardan Ağrılara kadar
Üzüntülerden arındık sizin için
En güleç yüzümüzle çıktık karşınıza
Papatyalar gibi tekdüze
Erkenden uyardık çiçeklerimizi
Kalkınmamız sizden olacakmış
Başımızın üstünde yeriniz

Izgaralarda lüferler emrinizde
Tabaklarda mayonezli levrekler
Ağız tadıyla yiyemediğimiz
Kirazlar canerikleri çilekler

Bulutun kınalısı denizin mavisi bizde
Yurdumuza bir renk de siz getirdiniz
Esmerler sarışınlar yeşil gözlüler
Hoş geldiniz

Biz bu güneş ülkesinin çocukları
Öfkeyle umutla beslenen
Yaz geldi mi ebegümeci madımak
Kar yağdı mı dağda bayırda
Davarımız sığırımızla yarı tok yarı aç
Biz bu güneş ülkesinin çocukları
Kuru emzikle büyüyen gecekondularda
Odsuz ocaksız
Bu mevsimde sevilerden uzak
Yoksun tüm aydınlıklardan

Sabrımızdır geleceğin harcını özleştiren
Bir tuğla bir tuğla daha
Bir avucumuzda kum
Bir avucumuzda kireç
Günler günler boşuna harcanan
Okunmuş bir mektup kirliliğinde
Buruşturulup atılmış günler

Yazısız kâğıtlarca anlamlı
Alyuvarlarla beslenen özlem
Kum kireç ölçek ölçek zaman
Biz bu güneş ülkesinin çocukları
Güneşi konuklara bırakan

Oysa bardaklarda altın yeşili şarap
Marmara'nın midyeleri soframızda
Olgun domatesler taze soğan
Derilerde Afrikalı yanıklığı
Hoşi Ming'li savaş çocuklarıyla birlik
Garcia Lorca'lı kızlarla bir arada
Karşıda Nâzım'ı dalga dalga getiren deniz
Oturup diz dize bir kıyıda
Aynı balık çorbasını kaşıklayabilirdik

Biz bu güneş ülkesinin çocukları
Güneşi bulutların ötesinde bırakan

Çengelköy'de Temmuzlar

Kirli Boğaz sularında temmuz
Tarihten bir balık çorbasıdır
Dumanı üstünde

Beylerbeyi Sarayı ilerde
Kapısında nöbetçiler
Selanik'ten kaldırılan Abdülhamit
Sanki yeni tutukludur içerde

Bir temmuz daha 1940'lardan
Şu Dilnişin'di bırakıp giden iskeleye beni
Zincir kelepçelerde asma kilit
Kaptanın çektiği düdük peşimden
Bir yakarış değildi dağa taşa
Uyarıydı
Çığlık çığlıktı martılar
Bütün yaratıklara çağrıydı

Susuzluktan yanar kertenkeleler
Akrepler, kırkayaklar tutuşur
Bir bunalım ki ceviz ağaçlarından
Sineklerle yağar üstümüze
"Kerime Hatun" seslenir minareden
Uyuyabilirsen uyu düşünebilirsen düşün
Abdülhamit karışır düşümüze

İki süngülü arasında bir ozan
Ozanın iki ciğeri verem
Kıyıda boylu boyunca bir okul
Okul değil sayrılar evi
Veremlisi var röntgeni yok
Ayakları suya ermiş düşünür
Sayrılar evinde iki koğuş
Biri uyuz biri bitli
Sayrılar oturmuş kaşınır
Bir de üçüncü koğuş
Kapısı üstümüzden kilitli

Saray temmuz uykusunda yorgun
Sulara vurmuş mermeri
Radyoda bir marş kötürümler için
Yürüyebilirsen yürü

(1971)

Karton Kulelerden

Tükenen bir şey vardı yerine koyamadığınız
Kurşundan bir bulut düşlerinizin üstünde
Sınırları aşıyordu barut dumanları
Tıkalıydı ciğerleriniz duymuyordunuz
Çekirge sürülerini beslerken ulusça
Simitsiz büyüyordu çocuklarımız
Ellerimizde karne, açtık belgeli

Kitaplarda bir şefin resmi vardı büyük
Alfabeyi sökmüş, okuyup yazıyordunuz
Sofralarınızda bolluk
Kuşsütüne karışmıştı yalanlar
Yiyordunuz içiyordunuz
Yaşamıyordunuz ki
Serçenin kursağında tohum
Balıktınız martının gagasında

Göreviniz alınterine yergi
Uyurgezerlere dümtekti
Her sokak kendi türküsünü söylerken
Susardınız dörtyol ağızlarında
Alanlarda görünmezdiniz
Ustaydınız güpegündüz düş görmekte
Karton kulelerden baktınız gerçeklere
Karataş yosunlanıp yeşeredursun
Siz mermerler gibi aktınız

Ölüm sınırlara gelmiş dayanmıştı
Çağdışı olmuştunuz gençliğinizde
Mezar taşlarınızla kucak kucağa
Takvimlerde oğlak burcu
Dedenizin belinde kuşaktınız

(1973)

Sularda Güneş Olmak

I

Kıyıda kum çakıl yosun. Gidenlerden
Boşuna değil martıların hırçınlığı
Köprülerin altından geçen sular var ya
Kürsülerde lafını ettiğimiz
Biraz da köprülerin üstünden akmalı

II

Yeşilin sarıya dönüşü korkutmasın seni
Morarıp silinmesi maviliklerin
Kırmızının akıp gitmesi damarlarından
İşimiz kolay değil o denli
Kargaların içgüdüsel ölmezliğine inat
İnsanca ölebilmeli

III

Ne ilkyaz bulutlarında yıkanan
Bir mezar taşısın uzun ömürlü
Ne kış güneşinde silkinen selvisin
Bir mezarlık değilsin anıların gömüldüğü
Yeşilin bitkiselliğini sürdürmeye gelmedin

IV

En güzel sarılarda düşsel
Bir ayçiçeği güneşte tek başına
Bir de karanlık sularda güneş olmak
Bu daha güzel

(1973)

Biz Dar Geçit Bekçileri

Yaşam durur mu biz yerimizde saysak bile
Hele bunalımlı bir döneme girdik mi
Oluşturur çocuklarımızı mevsiminden önce

Kapatır gerekirse arayı yaşamdır o
Durmuş oturmuş adam çıkarır bir çocuktan
Ya da bir delikanlı başında kavak yelleri

Yaşam mı yapar bilemezsin yoksa biz mi
Biz darboğaz bekçileri yaşlılar
Dalından koparır da sarsak ellerimizle
Sıyırır kabuğundan cascavlak bırakırız
İsteriz ki ezilmesinler ayak altında
Çetin ceviz olsun evlatlarımız

Süreriz önlerine tekel kitaplarını
Sayfaları kırmızı kalemlerle çizilmiş
Ders isteriz çalışsınlar ha babam ha
Bir tıkaç kulaklarına öğütlerimizden
Büyüsünler dizlerimizin dibinde
Burun kemerlerimizde emekli gözlüğü
Bir mandıra düşlerken yeni tasarılarda
Geçip karşılarına azşekerlimizi içeriz

Bir bakarız uyumuşlar büyümüşler
Başlarına buyruk çetin ceviz olmuşlar
Kara kara düşünür kaşırız ensemizi
Düşünen bir babayızdır bir babahindi

Ne beklemiştik önce ahlak değil mi
Biraz da saygı kendimiz için
Erdemli olmalarını istemedik mi
Mutlulukları değil miydi tek dileğimiz
Hani şu ömür boyu beklediğimiz mutluluk
Bekleyip de erişemediğimiz
Bir ömür boyu da siz bekleyin demedik mi

(1972)

Bir Sınavsa Eğer

Girdiğim çıktığım yerler tanığımdır
Kapımı çalanlar gece yarılarında
Okunan kararlar yüzüme karşı
Korkmuyorum duygusal bitişlerden
Tükenen kurşunkalemler tanığımdır

Ölümle burun buruna bir gençlik boyu
Sıtmasında vereminde Anadolu'nun
Dönülmez bekleme kamplarında
Suçsa suç, sorguysa sorgu, hapisse hapis
Yaşamak gezin gözün arpacığın ucunda
Elimde hep böyle tükenen bardak

Yaşamak bir yürek işçiliği günümüzde
Ölümün anlamı değişti birden
Eskiden yataklarda beklerdik
Ders mi sınav mı görev mi belli değil
Gelecekse ayakta bulsun dimdik
Açılan bir sorumsuz yaylım ateş
Bir top karanfildir göğsümüzde

(1971)

ATAKÖY:
Son Şiirim
19-XI-1991

Elim bir şeye değsin,
Isıtayım üşüdüyse
Boşaltmasın son sıcaklığım!

19-XI-1991

Rıfat Ilgaz'ın Sanatçı Kişiliği

Fahir Onger

Günümüzün güçlü şairi Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinden söz açmanın, bu şiirler üzerine eleştirisel düşünceler söylemenin zor bir iş olduğunu biliyorum. Böyle olduğu halde gene de o şiirleri anlatmak, Birinci Cumhuriyetin ikinci Dünya Savaşı sıralarında ve savaş yıllarında kentli halkımızın bunalımlarını yansıtan şairin o çok önemli çabasını belirtmek benim için kaçınılmaz bir görev olmuştur.

Yaklaşık olarak 1940'dan 27 Mayıs 1960 devrimine kadar Rıfat Ilgaz'ın şiir çabası çokluk dergi sayfalarında kalmış, okuyucu bu şiirleri bütünüyle bir arada okumak olanağına erişememiştir. İnsan temel hak ve özgürlüklerini geniş ölçüde kuran İkinci Cumhuriyet Anayasası, tek partili totaliter yönetimin kısıtlayıcı ve daraltıcı anlayışını değiştirerek çağdaş uygarlığın öngördüğü özgürlükleri getirmiştir. Artık öyle sanıyorum ki 27 Mayıs öncesinin ölçüleri ve yargıları geride kalmıştır. Olağanüstü hal rejimlerinin gerekli bildiği bunalım ve baskıların yerini şimdi Anayasa düzeninin sağladığı güvenlik ve ferahlık almıştır.

Bu ortam içinde, dünün toplumsal ve tutumsal bunalımlara değinen yapıtlarını yeniden ele alıp gözden geçirmek olumlu, hatta zorunlu bir iş sayılmalıdır. Tarihimizde "Meşrutiyet" döneminde "Mutlakiyet"i, Birinci Cumhuriyette "Meşrutiyet ve Mutlakiyet"i nasıl yermişlerse, "meşruluğunu kaybetmiş olduğu için" hesabı görülen bir dönemin insan hak ve özgürlüklerine şal örten tutumunu da yermenin suç olamıyacağı kanısındayım. Devrim, bu devrimi zorunlu yapan geri düşünce ve yargıları silip

süpürmüştür. Adı ve katı ne olursa olsun bu anlayışa karşı çıkanları 1961 Anayasasının ışığı altında devrim kanunları yok edecektir.

"Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 devrimini yapan Türk Milleti..." diyor Anayasamız. Ama o iktidar yurdunu, milletini seven şairlerin kitaplarını toplatmak için kararnameler çıkartmıştır [1]. Hukuk dışı tutum ve davranışlara sahip o iktidar, bu kitapları niçin toplatmıştır? Bir kez, hukuk dışı tutum ve davranışlara sahip olduğu için. İkincisi de o kitapları bu tutuma karşı bir direnme halinde gördüğü için. Madem ki Türk Milleti 27 Mayıs 1960 Devrimini yapmıştır, artık o meşruluğunu kaybetmiş olan iktidarın bu kitap toplatma kararlarını da yürürlükten kaldırmak gerekli değil midir?

Rıfat Ilgaz'ın şiir kitapları ya olağan üstü hal rejimlerinin uygulandığı geçici sürelerde, ya da meşruluğunu kaybetmiş iktidar zamanında toplattırılmıştır. Yukarda, Rıfat Ilgaz'ın şiirleri çokluk dergi sayfalarında kalmıştır derken belirtmek istediğim buydu.

"Gözü Kapalı Zamanların Şiirleri"

Rıfat Ilgaz'ın şiirleri iki ayrı bölümde incelenebilir: Birincisi, 1939 yılına dek yazdıkları, İkincisi 1939'dan sonra yazdıkları. Birinci bölümde yer alan şiirlerinin niteliği, şairin bireysel düş ve duygularının dışına çıkamayışıdır. Faruk Nafiz, Ahmet Hamdi, Ahmet Kutsi'nin etken olduğu bu şiirlerde hece ölçülere ve uyaklara önem verdiği görülür. Bir örnek verelim:

"İstiyorum ki silinsin
Durgun geçen saatlerin
İçimde bıraktığı sızı.

Arıyorum bir baş dönmesi,
Bir göz karaltısı."
("Heyecan" adlı şiirden. Oluş Dergisi, sayı 26, yıl 1939)

Bir biçim ve anlamda Varlık, Çığır, Oluş dergilerinde bir çok şiirleri yayımlanmıştır. Ama ilk şiire başlaması çocukluk çağlarında başlar. Kastamonu Lisesi'nin orta kısmında hocası Zeki Ömer Defne'den yararlanmış, ilk şiir zevkini de bu şairden almıştır, (ilerde 1940 yılında Yeni insanlık dergisinde "Bu Memleket Böyle Ağlar" başlıklı yazıyla hocasını överek bu sevgisini ispatlayacaktır) ilk şiirleri "Nazikter" adlı küçük bir dergide "Her hafta bir çiçek" sütununda devamlı olarak çıkmıştır.

Rıfat Ilgaz, açıklamak isterim ki, anılarına ve yaşantılarına yakından bağlı bir şair [2]. Bu küçük dergide yayımlanan ilk şiirini bile unutmamıştır.

O sıralar henüz onbeş yaşındadır, kendi anlatımına göre henüz sevgilisi falan olmadığı halde, bu ilk şiirini "Sevgilimin Mezarında" diye yazmış! Şiirleri beğenilip okundukça Kastamonu'da çıkan "Açık Söz" gazetesinde de yazmaya başlamış. 1928'de babasının ölümü üzerine Samsun gazetesinde çıkan bir şiirinin altına gazete sahibinin "Yaşa Oğul" diye yazışını da unutmamış. (Yarenlik kitabındaki Baba adlı şiirinde ağıt havasından uzak bir anlatımla aynı konuya yeniden bir kez daha değinmiştir.)

Bu döneme ait anıları arasında bir de Faruk Nafiz'le karşılaşması vardır. Yıl 1928, Maarif Vekili Mustafa Necati ile Faruk Nafiz Anadolu turnesine çıkmıştır. Kastamonu'ya geldikleri akşam "Açık Söz" gazetesinde Rıfat'ın "Sazını Çalana" başlıklı şiirini görürler. Faruk Nafiz şiiri beğenir. Sırf Faruk Nafiz'in şiirlerini okumak için "Hayat" dergisini izleyen küçük Rıfat, kendisine hayranlığını belirtince de: "Bir gün gelir sen de beğenmezsin" karşılığını alır.

Bu ilk şiirler bölümü gün geçtikçe gelişerek Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Mustafa Nihat Özün'ün realizm çalışmalarına kadar uzanır. Hocası Ahmet Kutsi'nin teşviki, sınıf arkadaşı Rüştü Şardağ'ın gösterdiği kolaylıkla Varlık, Çığır ve Oluş dergilerinde yayımladığı şiirler o dönemde birçoklarının benimsedikleri şiir anlayışına uygun ve bu anlayışın başarılı örnekleridir. Kendisi daha sonraları bu şiirler için: "Gözleri kapalı yaşadığım zamanların yazıları" diyecek ve onları kitaplarına almayacaktır.[3]

1939'dan Sonra Rıfat Ilgaz

Rıfat Ilgaz'ın şiiri denince 1939'dan sonra yazdıkları anlaşılır. Gerçekten de Rıfat Ilgaz, bu ikinci dönem şiirleriyle Rıfat Ilgaz'dır. Bu şiirlerin birkaç tanesi dışarda bırakılmış diğer büyük çoğunluğu kitap halinde yayımlanmıştır. Bunlardan "Yarenlik"[4] 1943, "Sınıf" 1944, "Yaşadıkça" 1948, "Devam" 1953, "Soluk Soluğa" 1962 ve bir tür mizah denemesi olan "Üsküdar'da Sabah Oldu" 1954'de çıkmıştır.

Bu kitaplarda yer alan şiirler, öz ve biçim olarak öncekilerden tastamam ayrı niteliktedir. Rıfat Ilgaz'ın 1939'dan sonra dünya görüşü, sanat anlayışı diyalektik bir değişme gösterir. Bu değişimin türlü nedenleri vardır.

En başta şairin kendi özel hayatı ele alınabilir: Zaman zaman onu ölümün kenarına kadar iten hastalığı[5], dar gelirli oluşundan ötürü içinde yaşadığı geçim zorlukları, savaş dışı kalmış Türkiye'de, İkinci Dünya Savaşı'nın derin ekonomik ve sosyal etkileri ve mesleği icabı okul içinde ve dışında yakından görüp tanıdığı çocukların aile çevreleri, büyük şehrin gittikçe artan sorunları, gazeteciler, radyo haberleri, olağan üstü tedbirler ve kanunlara rağmen şehir hayatının ikili tabloları şairin düşüncesini harekete getirmiştir. Bu uyanışı (deyim uygun düşer mi bilmem) fikir

ve sanatta yeni atılımlar yapan geniş bir aydınlar kitlesinin varlığı ve onların yayınladığı gerçekçi dergiler tamamlamıştır, denebilir. Böylece Rıfat Ilgaz'ın kendi özbenliği ile çevresi arasında çatışma sona ermiş, birlik ve beraberlik doğmuştur.

Yıl 1940... İkinci Dünya Savaşı'nın psikozu dünyayı sarmıştır. Savaş dışı kalmış Türkiye'de hükümet iki esaslı tedbire başvurmuştur: Sıkı Yönetim Kanunu ve Milli Korunma Kanunu. Birincisi yedi yıl yürürlükte kalmıştır. Yani Dünya Savaşı bittikten sonra da bir süre devam etmiştir.

İkincisi ancak 1960 yılında yani yirmi yıl yürürlükte kaldıktan sonra kaldırılmıştır Görülüyor ki varolan bunalımı, daha da arttıran olağanüstü hal rejimi yurdumuzda uzun bir süre ayakta tutulmuştur(6). Elbette tedbir olarak sorumlu hükümetler böyle olağanüstü hallerde kendilerine üstün yetkiler veren kanunları çıkartacaklardır.

Bunların en önemli niteliği olağanüstü durumun devamı boyunca yürürlükte kalmaları, durum sona erince de yerlerini normal hukuki mevzuata bırakmalarıdır. Bundan çıkarılacak sonuç, olağanüstü durumlarda olağanüstü kanunların suç saydığı davranış, olağanüstü kanunlar yürürlükten kalktıktan sonra normal hukuk düzeni karşısında suç olmayabilir, sonucudur. Zaman zaman af kanunlarının çıkarılması adalet anlayışının bir gereği sayılmıştır.

Demek istiyorum ki 1940' larda o ortam içinde yazdıklarından ötürü bir sanatçıya 1965'de hesap sormak adaletli bir tutum olmayacaktır.(7). Kaldı ki 27 Mayıs Devriminin getiıdiği Anayasanın 20. maddesinde "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlarını açıklamaya zorlanamaz." hükümünü koymuştur. Ve 11. maddesinde: "Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözü-

ne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz." demektedir.

Bu açıklamalardan sonra Anayasanın sağladığı güvenlik içinde esas inceleme konusuna giriyoruz.

Şiir Anlayışı

Rıfat Ilgaz'ın yeni bir şiir biçimine geçerken, bu yeni biçimi yaratan yeni özün kendi özbenliğinden hangi nedenlerin etkisinden doğduğuna yukarıda değinmiştim. Dünya görüşünün belirli bir insan sevgisine yönelmesinden sonra şiir anlayışını 1942'de Yürüyüş Dergisi'nde "Şiire Dair" başlıklı yazısında şöyle açıklamıştır:

"Resim ve müzik sanatında olduğu gibi edebiyatın da bünyesine tesir eden dinî telâkkiler (görüşler), yerini zamanla daha başka endişelere bırakmıştır. Beşeri ve içtimai (insani ve toplumsal) kelimeleriyle vasıflandırabileceğimiz bu endişeler son iki asır içinde edebiyata daha fazla hakim olmuş ve bilhassa roman janrında (tarzında) büyük örnekler vermiştir.

Zaman zaman şiirin bünyesine mahalli renkler, yerli motifler ve folklor malzemesi halinde karışan bu endişe bugün, bir yama olmaktan çıkmış; estetik kanunlarıyla bağdaşarak şiire hakiki istikametini kazandırmıştır.

Bu içtimailik vasfı ile, şairin cemiyet ve tabiatla olan psikolojik münasebeti, gelip geçici anlaşması çok defa karıştırılmaktadır. Bu yanlış kanaatle Nedim gibi, Y. Kemal gibi şairlerin, devirlerini tarih sayfalarından daha iyi verebildiklerini ileri sürenler vardır. Şairin kendinden bahsetmesi ve enfüsi (subjektif) bir şekilde dış alemi ele alması, meydana getirdiği esere içtimailik vasfını kazandırmaz."

Görülüyor ki Rıfat Ilgaz şiirin konusunu iki esasa dayandırıyor: Birincisi insani olması, İkincisi toplumsal olması. Yani insanla ilgilenecek hem de toplumsal olacak, insanı tanımak ve onun toplumla olan ilişkilerini incelemek gibi bir anlama geliyor. Dahası var, şair "içtimailik" niteliğinden sözettiğine göre, insanı birey olarak ele almaktan çok, onu toplum içinde ve toplumcu bir görüşle incelemek amacını güdüyor. Ona göre şiire varabilmek için bu tek başına yeterli değildir. Ayrıca estetik kanunlarıyla da bağdaşması lazım[8]. Estetik kanunları sözü tam ve açık bir tanımlama gerektiriyor. Öyle sanıyorum ki Rıfat Ilgaz bu deyimiyle kusursuz bir şiir biçiminin zorunlu olduğunu söylemek istiyor. "Kusursuz şiir biçimi" sözü de açık bir anlatım değil. Aslında şiirin özünü ve biçimini ayrı ayrı düşünüp, bunları bağdaştırmaya çalışmak yersiz bir çaba olduğuna göre, şiiri bir bütün olarak kurma ereğinde olduğunu sanıyorum. Eğer böyle olmasaydı, 1925'den bu yana gelişme doğrultusunda yürüyen "serbest nazım"a[9] geçmez, hece biçimleri 'ki estetik kurallar arasına girmiştir' ile yeni şiir özünü bağdaştırmaya çalışırdı. Oysa birinci dönem şiirlerinin bireysel özü bir yana, biçimleri oldukça "estetik kanunlarının ön gördüğü nitelikteydi. Ama "serbest nazım"ın en büyük özelliği, önceden bağlı olmaksızın şairin düşündüğü özü dilediği gibi biçimlendirebilmesidir. Ne ölçü ne de uyak endişesi yoktur.

Sanatçının zevki en iyi anlatım biçimini bulmasında önder olmaktadır. Örnek olarak Nazım Hikmet'in 1935 yılına dek yazdığı şiirleri gösterebilirim. "Serbest Müstezat"a andırır bir ölçü dağılımını uyaklara dikkat etmek suretiyle ses tekrarları ve yankılarıyla şiiri, hareketli ve ritmik bir yapıya ulaştırmıştır. Bu ona özgü bir şiir biçimidir. 1936'dan sonra o zevke uyanlar taklitçi olma durumundan kendilerini kurtaramamışlardır. İlk tepki "vezin ve kafiyeyi atarak" şiiri ölçüsüz ve uyaksız kurmaya çalışanlardan gelmiştir.

Orhan Veli: "Şiir, kendine yabancı unsurlardan ayıklanmalı, sadece manadan ibaret olmalıdır" diye yazıyordu. Böylece şiir salt bir söz sanatı haline geliyordu.

Şair Aragon "kafiyesizleştirme" sorununa eğilerek, Fransız şiirinde kafiyenin çok suistimal edilmiş olduğundan ötürü kafiyesizleştirmeye doğru gidildiğini oysa şarkıların uyaklarına kimsenin dokunmadığını belirtiyor ve başka diller için uyağın Fransız dilindeki kadar sert bir tepki görmiyeceğini açıklıyordu. Ama bütün bunlar, Orhan Veli'nin, Aragon'un çabaları hep şiirin biçimine yönelen çalışmalardır. Oysa Türkiye'nin gerçeklerini yansıtan bir şiirin zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Çoğu şairler toplumsal sorunları dile getirirken şiiri feda ediyorlardı. Şiirde realizmi uygulamak çok çaba isteyen zorlu bir işti. Salt biçimden hareket edenler, toplumsal sorunların şiire giremiyeceğini savunuyorlardı. Onlara göre toplumsal sorunlar, sanat dışı bir eylem olarak kalmalıydı. Böyle kimi geleneksel, kimi ilerici görüşlerin tartışma ve hatta çekişme alanı olduğu bir ortamda kalabalık bir sanatçı kuşağının doğuşundaki nedenleri anlatmak güç değildir sanırım[10].

Günlük konuşma dilinin halk deyimlerinde en olgun anlatım biçimini kazanan sözlerden ötürü bir serbest nazım türü Rıfat Ilgaz'ın kendine özgü şiirini meydana getirdi. Bu şiirlerin en önemlileri "Yeni Ses", "Yürüyüş", "Beraber" dergi ve gazetelerinde yayınlandı. Yeni anlayışla yazıp yayınladığı ilk şiiri "Bu Saatte" şiiridir. Kendisi "Yarenlik"in önceliğini söylüyorsa da bunda bir unutkanlık olmaktan çok, bu şiire, özel bir değer verdiği düşünülebilir. "Bu Saatte", "Yeni Ses"in 13'cü sayısında, "Yarenlik" ise 16'cı sayısında yayınlanmıştır. Daha öncesi de var. "Kasabamız" şiiri aynı derginin 1940'da 4'cü sayısında yayınlandığı halde bu şiiri Rıfat Ilgaz kitaplarına almadığına göre önceliği ileri sürülemez.

Rıfat Ilgaz gerçekçi[11] şiir anlayışı içinde bir çok temaları işlemiştir. Bunlardan bazıları üzerinde ısrarla durmuş, bazılarına da değinip geçmiş, fazla önem vermemiştir. Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde en çok yer alan temalardan biri, ölüm tema'sıdır. Bunu işlerken tek yanlı olarak ele almamış, ölüm-hayat zıtlığı biçiminde geliştirmiştir. Daha 15 yaşlarında "Sevgilimin Mezarında" ve 17 yaşında "Babam" isimli ağıtından başlıyarak 1940'da "Ben Olmasam da" isimli şiiriyle devam etmiş, ama yeni ve gerçekçi dünya görüşüne kavuşmasından sonra, duygusal niteliğinin yerine biraz alaycı ve hicivci elemanlar katarak son şiirine kadar sürdürmüştür. Kitaplarında olmadığı için "Ben Olmasam da" isimli şiiri "Hamle" dergisinden buraya aktarıyorum:

BEN OLMASAM DA

"Bensiz de tüter bu ocak
Ben olmasam da çocuklar büyür
Bensiz de şenlenir sokak

Bir kararsızlık içinde
Değiştirir insanlarını şehir
Bensiz de gider bu tren,
Nasıl olsa bu rüzgâr eser
Bensiz de gemiler yürür."

Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde "ölüm" hiç bir zaman Abdülhak Hamit'in "Makber"inde olduğu gibi hırçın, Recai Zade'de olduğu gibi gözü yaşlı duygusal, aşırı romantik bir havaya girmez. Denebilir ki bu örnekler zaten günümüz şiirinin gerisinde kalmıştır, onlarla mukayese yersiz olur. Buna karşı cevabımız, onların geride kalışının nedenlerinde, bu niteliklerin de olduğudur. Ama bir Tevfik Fikret "Hemşirem İçin" şiirinde duygularını dile getirirken:

"Sen ölmedin seni öldürdüler zavallı kadın"
"Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer"

gibi bireyden çıkıp topluma kayan anlatımlara yönelebildiği için çağımız şiirinin gerisinde değil yanında yer almaktadır.

"Yedi Meşale"cilerde ölüm, renkli kartpostal manzarası,[12] Necip Fazıl[13] ve Cahit Sıtkı'da doğa ötesi "mistik" bir şeydir. Fazıl Hüsnü Dağlarca'da[14] trajik bir anlam içindedir. Ama ölüm en çok beklenen, kavuşulması için sabırsızlık duyulan en ters anlamı Ziya Osman Saba'da bulmuştur[15]. "Rabbim ne zaman öleceğim?" diye soran odur. Orhan Veli[16] biraz alaycı, biraz da umursamaz bir anlatımla:

"Yazık oldu Süleyman Efendiye" der. Ya da:
"Alacaklılar haklarını helâl ederler elbet
Borçlusu da yoktu zaten rahmetlinin"
diyerek geçiştiriverir.

Ölüm her ne kadar organizmanın fam iflâsı ise de, ölen insanın toplumdan ani kopuşunun, çevresinin üzerinde bazan uzun süreli etkileri olmaktadır. Buna ilk dikkat edenlerden biri Rıfat Ilgaz'dır. Bireysel duyguların en ağlamaklı sesiyle dile getirebileceği babasının ardından bile şöyle yazıyor:

"Çıkarı olduğu halde işinin
Kaplarını doldurmadın vaktinde"
Ve:
"Kötü mü olurdu kara günler için
Beş on para ayırsaydın bir kenara
Hiç olmazsa başımızı sokacak
iki gözlü bir ev bıraksaydın."

diyor ki, bu şiiri yazdığı sıralarda şair Aksaray'da bir apartımanın ancak bodrum katında oturabiliyordu. Bununla birlikte söylemek istediği iki göz bir eve sahip olmak değil, kaplarını devlet çeşmesinden dolduranlara değinmektir.

"Büsbütün unutulup gideceksin
Seni üç aydan üç aya hatırlatan
Elimizdeki cüzdan da olmasa"

Bu içten sesleniş yanında varlıklı kişilerin gösterişli ölüm ilanlarını, bir sürü dedikodulara konu olan borçlarını v.b. hicvetmekten de geri kalmıyor. Ölen, yoksul kişi midir? Bu yoksulluğun nedenleri de şiire girer. Ölen, gerisinde büyük servetler bırakan kişi midir, bu varlığın nedenleri de şiirde yer alır.

Bir başka şiirden:

"Ortada hesap yanlışlığı yok
Yavrumuz vakitsiz doğdu
Tam sekiz aylık"

Sekiz aylık doğan çocukların yaşamayacağı hakkında bir kanı doktorlarda ve halkta yerleşmiştir. Erken doğan çocukların tez ölümü yoksul aileye de yıkım oluyor.

"İş erken doğmakta değil
Gelmişken yaşamakta"

Bu ölüme alışılmıştır. Şair ölümün etrafındaki gerçeklere bakıyor:

"Haber verince bekçiye
Soruldu ekmek karnesi"[17]
Ve:

"Dağıttım son meteliğe kadar
Ayın sonunda gitti en kötüsü
Kaldı ebenin parası ay başına"
diye yazıyor.

Görülüyor ki ölüm bir sorun değil, ama ölenle ilişkisi olanların durumu bir sorun oluyor. (Çünkü aslolan hayattır.) Rıfat Ilgaz "ölüm" temasını filozofça ele alarak işlememiştir. Hamlet'in ölü kafasına bakarak ağır bir sesle:

"Varolmak ya da olmamak
İşte mesele bu"

diye anlatmak istediği şeylerle ilgilenmez, "ölüm-hayat" zıtlığının daha çok hayat yüzüyle ilgilidir. Yukarda "Baba" ve "Kuş Misali I" "Kuş Misali II" adlı şiirlerinden aktardığım örneklerde beliren anlayış budur. Ama Cahit Sıtkı:

"Öldük, ölümden bir şeyler umarak"
diyordu. Behçet Necatigil de:

"Şairler yazmadan önce
Kimse ölümü sevmezdi"

diye bir şiirde yazmıştı. Yahya Kemal ölümü "Asude bahar ülkesi" olarak sevdirmeye çalışıyordu. Bu karamsar dünya görüşü Rıfat Ilgaz'ın en çok dokunduğu bu temada olmadığı gibi, öteki şiirlerinde de yoktur. Sanatoryuma yeni girmiş bir gece bekçisinin ölmekte olan bir hastaya bakışını tasvir ederken:

"Peki ama bu titreme neden
Buz gibi boşanan ter
İnsanın dirisini sever Recep
Korkar ölüsünden"

Şair bir defasında sanatoryumda çabuk yer bulmaktan sevinçli olduğu halde bunun nedenini araştırırken de:

"Nasıl oldu da girdik Heybeli'ye
Demek bu yıl da kendini gösterdi
Yaprak dökümü
Erken boşaldı yataklar."

diyerek ölümü romantik bir motif olmaktan çıkarıyor. Ölümün de alış veriş gibi günlük alelâde olaylardan sayıldığını, ancak hayatla ilişkileri yönünden konu yapılabileceğini "Böyle mi Olacak Ölümüm?" adlı şiirde açıkça gösteriyor:

"El etek çekildi mi ortalıktan
Başımı alıp gideceğim"
"Ertesi akşam köftecinin üstünde
Yerim boş kalacak"

Gene sanatoryumda tanıdığı bir arkadaşının ölümü üzerine yazdığı mısralarda yaşama koşullarının, hem de bakım isteyen bir veremli için çok çetin olduğunu her zamanki alaylı, iğneleyici anlatımıyla şöyle belirtiyor:

"Hani vaktinde gitmedin değil
Kötüleşti dünyanın hali"
"Yaşamak zor azizim
Sağ olsaydın eğer
Nasıl bulacaktın her gün
Sütü, taze yumurtayı, pirzolayı"

Sade bunlar mı? Dahası var: "Kuş Misali"ndeki erken doğumun bir de normal olması halinde beliren insansal ve toplumsal sorunlar... "Doğum Koğuşundan Çıkış" adlı şiir,

toplumsal gerçeklerin mizah, hiciv yoluyla anlatılmasının çok ilerisinde insan sorununun keskin çizgilerle göz önüne, gün ışığına çıkarılmasıdır. Rıfat Ilgaz'ın en güçlü şiirlerinden biridir bu. Tümünün okunmasını gerekli bulduğumdan buraya örnek parçalar alamıyorum.

Anlatmaya çalıştığım "ölüm-hayat" temasının nüanslarını "Tosya Zelzelesi III"de:

"Yarın Çeltik fabrikası
İş başı düdüğü çalamaz
Artık uyandıramaz çalsa da
Yediyüz Tosyalıyı uykudan"[18]

diye yeni bir anlatım biçimini deneyerek daha nesnel bir gözlemle yazdığı şiirde ve toplum içinde yaşamanın sorumluluğunu açıklayan "Bilsem ki" adlı şiirde, daha dinamik ve daha tam bir mimariye varan "Derece Zamanı", yoğunlu bir şiir yapısı içinde yazdığı tek ağıt "Kara Taş Üstüne"de hiciv ve mizahtan ayrılarak duygusal niteliği çoğalmış olan şiirlerinde (Kendimizi Anlatıyorum, Gidenleri Anlatıyorum, İsteklerimi Anlatıyorum, Utancımı Anlatıyorum) görüyoruz.

Rıfat Ilgaz'ın pek çok şiirine konu olan ölüm-hayat çatışmasının periyodik gelişimini şöylece özetliyebiliriz: Bilindiği gibi şair 1938'den bu yana tüberkülozla savaşmaktadır. Zaman zaman sanatoryumlara girmesinin nedeni budur. Sanatoryumlarda doktordan asistana, hemşireye, hastabakıcıya kadar bütün sağlık personelinin hasta karşısındaki tutumlarını, hemen hepsi de yoksul kişiler olan hastaların koğuşta ve taburcu edildikten sonra evinde ya da köyünde gene ekonomik yetersizlikten ötürü ağırlaşarak yeniden sanatoryumlara başvurdukları, yer bulamamak yüzünden hastalıklarıyla başbaşa bırakıldıkları, bu sebeple de ölüp gittiklerini yakından izlemiştir. Kendisi de ağır kana-

ma hallerini geçirdiği için ölüm sorunu onda hiçbir zaman bir özenti olmamıştır. Daha çok beslenmenin, geçim koşullarının savaş yıllarında ezici bir duruma girmesi, milli korunmaya rağmen[19](belki de milli korunma yüzünden) karaborsanın yaygınlaşması, ekmek, gaz ve kömürün vesikaya bağlanması, dar gelirlilerin ve az kazançlı halkın daha da yoksullaşmasını sağlamıştır.

Öte yandan karaborsacılar, vergi kaçakçıları 'ki hububat fiyatları 10 kuruştan 115 kuruşa çıkarıldığı halde tarım kazançları vergiden muaftı' rüşvet şampiyonları, nüfuz tacirleri gibi gayrimeşru kazanç sağlayanlar türemişti. Bunların en yaygını "Hacı Ağa" tipi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de yarattığı bunalımdan yararlananlar bu toplumda ahlaksızlığın başlıca âmilidirler. Sosyal çevrenin tezatları keskin çizgilerle belirdikçe sanatoryumlara düşenlerin sayısı kabarıyor ama ne yazık ki bunların bir çoğu taburcu bile olamadan arka kapıdan çıkarılıyordu. "Bir Doktor Konferans Verdi" ve "Sarıyı Anlatıyorum" şiirleri Rıfat Ilgaz'ın o kendine özgü anlatımı ile tüberküloz ve sanatoryum sorunlarını edebiyatımıza malettiği özlü ve köklü şiirlerdir.

Rıfat Ilgaz açısından dikkate değer nokta şudur ki, sanatoryuma girdiği dönemlerde ölüm-hayat temalarıyla ilgilenmiş, sağlığı biraz düzelip de sanatoryuma ihtiyacı olmadığı sıralarda bu tema ile ilgilenmemiştir. "Sınıf" ve "Üsküdar'da Sabah Oldu" kitaplarında, ötekilerin aksine bu konuya eğilmeyişi tesadüfe bağlanamaz.

Rıfat Ilgaz'ın "Yarenlik", "Sınıf", "Yaşadıkça" adlı kitaplarındaki şiirlerin öz, düzen ve biçim olarak yapıları birbirine yakındır. "Devam" ve daha sonraki şiirleri bu ilk üç kitabındakilerden yapı bakımından ayrışım gösterir. Dili ve sesi biraz değişiktir. Artık halkın konuşma diline ve deyimlerine pek önem vermediği kendi dilini, yani aydın kişi deyimlerini, kitap sözlerini kullandığı farkedllir.

Bu değişmenin nedenleri de vardır. Serbest nazıma bağlı şiirdeki gelişmeler yeni bir aşamaya varmış bulunuyor, bu bir. İkinci olarak da Rıfat Ilgaz'ın şiir yayınlama imkanları daralmıştır. Polisi şairleri kovalamaya[20] yöneltenlerin yarattığı hava, dergilerin de Rıfat Ilgaz ve başka şairlere kapılarını kapamalarına sebep olmuştur. "Yayınlanmadıktan sonra yazmak neye yarar" diye düşünerek kahvelerden halkın yanından biraz uzak kalmıştır. Ama, halkla beraber olduğu zamanki espri de hafiflemiştir, buna karşı son şiirlerinde yoğunlaşma açıkça görülür, imgeler ve tasvir elemanları azalmış. Anlatımı daha da yalın daha da bir güçlü olmuştur.

Rıfat'ın hastalığı yalnız tüberkülozdan olsa gene iyiydi, çünkü ufak bir kısımda yapışma kalmış -tedavi hatası- diğer bölgelerde kireçlenme tamamlanmıştır. Ne var ki havayı tam teneffüs edememek yüzünden kalbi zorlanmaktadır:

"Bir düşün ne demiş Haşim Amcan
Vermiş te tatarböreğini gövdeye
Ağır ağır çıkacaksın demiş
Bu merdivenlerden
Böyle soluk soluğa değil"

"Soluk Soluğa" adlı, kısmen eski şiirlerinden seçmeleri, kısmen de yeni şiirlerini toplayan kitabın üzerindeki portresine bakarak Hilmi Özgen Rıfat'ı tarif etmiştir[21]:

"Masanın üzerinde Rıfat'ın son şiir kitabı (Soluk Soluğa). Üstünde Rıfat'ın yüzü çizgileri soluk ve yorgun. Bir yanı sarı, bir yanı ak. Göz kapakları aralıktı ama, mavisi belli değil. Ölülerin yüzünden çıkarılan balmumu kalıpları gibi geldi bana. Çocukluğumun o canlı, şakacı, iğneci Rıfat'ından kala kala solgun bir yüzle, bir kaç kitap dolusu şiir kalmış ortalıkta."

Ve "Bilsem ki" şiirini aktarmış yazısının altına. Çok güç şartlar altında geçen hayatın bir muhasebesi olarak değerlendiriyor bu şiiri. "Bilsem ki" Rıfat Ilgaz'ın gerçekten en önemli şiirlerinden biridir:

"Bilsem ki kimsenin parmağı yok
Bu sürüp giden işkencede
Kılım bile kıpırdamadan bir sabah
Çekerdim darağacına kendimi
Bilsem ki suç bende"

Rıfat Ilgaz'ın "hayat"a bakışında yarın umudu egemendir. İyi günlerin geleceğine inancını yitirmemiştir. Karaborsacının, vurguncunun, sömürgenin hayattan tad almak için yaptıklarını bir çok şiirlerinde yermiştir. Onların yaşamak zevki, pek çok yoksul insanın bu yoksullukları-yla beslenmektedir kanısına varmıştır. Ancak çalışkan fakat yoksul insanların yoksulluktan kurtularak acılarını dindirdikleri zaman mutlu olabilecektir.

Notlarında "İdeal bir cemiyetin meselesizliği içinde sevgilimin siyah saçlarını ihmal edemeyeceğimi şimdiden cesaretle söyliyebilirim" diyor. Ve bu anlayışını "Geç Azizim Geç" şiirinde dile getiriyor:

"Biz de yaşarız azizim
Yaşamaya gelince biz de yaşarız ama
Olmuyor cebimizden kattığımızla eğlenmek
Gönlümüzden katalım
Anlarız biz de bu işlerden
Elimiz değdi de okşamadık mı
Şu "pür hayal" saçları
Kim istemez yari uyutmasını 'sine' de
Batan güneşe karşı
'Bade içmesini yar eli'nden

Gözü kör olsun feleğin
Umudu kesmedik gelecekten"

Ama gene de:

"Günümüzü gün etmek için
Şöyle bir demlenelim deriz
Dert olur meyhanecinin kazanç vergisi
Garson Nuri'nin nufustaki işi"

Hep yaşamanın dertli, sıkıntılı baskılarını yüreğinde duyarak hayata bakar. Bir kez sanatoryuma girişini anlatırken:

"Şöyle sırt üstü kür yataklarında
Biraz da biz yaşayalım
Ekmek elden su gölden."

demişti. Buna da arkadaşları kızmışlardı burukluğun farkına varmadıkları için. Yeni doğan kızı için de bir şiirinde:

"Bahçeye kurdum desem salıncak
İnanır mısın
Ne bahçe var ne beşik
Bir arabacık da mı istemezdi şu asfalt"

diye yazdığını, buradaki arabayı bazılarının fazla gördüğünü ben hatırlıyorum. Oysa bu şiir şöyle biter:

"Uyu benim maviş kızım
Dem geçecek devran geçecek
Keloğlan murada erecek
Sökülecek Hasbahçe'nin çitleri
Ağlayan nar gülecek"

Şair bir başka yerde küçük oğluna sesleniyor:

"Yaşamak için iştahını arttıracak
Şiirler vereceğim sana"

Bu tema ile ilgili bütün şiirlerinde güçlü umudu, ileriye inaçlı ve güvenli bakışı apaçık bellidir. Yalnız bir kızgınlığı var aydınlara, yayın sahiplerine. Bunları kolay kolay bağışlamayacak. Bana öyle geliyor, Rıfat Ilgaz hayatla kaynaşmış, onu duymuş, bu kaynaşmanın bilincine varmış bir şair. Doğa-toplum ilişkisinin insan eliyle, insanın yaratıcı çabasıyla insanları mutlu kılacak yapıtlara ulaştığını gören ve bilen bir sanatçı. Ama bir çarpık taraf var bu şiirin içinde:

"Bizim gayretimiz getirir de yazı
Tadını başkaları çıkarır"

deyiverince o aydın kişiler, o yayın sahipleri, o antoloji derleyicileri sözlerini boğazına tıkıyorlar.

"Kapandı yüzümüze dergi kapakları
Bir varmış bir yokmuş olduk sağlığımızda"

Böylece küsmesinde Rıfat Ilgaz haklı mıdır, yoksa haksız mıdır bunun tartışmasını o dergi kapaklarını kapayanlar yapsınlar.

Şair Rıfat Ilgaz'ın hayatına sadece sanatoryumlar girmedi, bu arada ceza ve tevkif evleri de onun deneylerini genişletmiştir. Bir çok aflara rağmen daha bir yıl önce genel nüfusumuzun yüzde birbuçuğu oranında tutuklu bulunduğunu gazeteler yazıyordu. Dışarda olanların ölüm kalım savaşlarını ve bunların nedenlerini açıklayan temeldeki sorunları yukarıda örnekler vererek belirttik. İnsanların temel

hak ve özgürlüklerinden yaşamak kadar önemli olaylardan biri de fikir ve söz özgürlüğüdür. Yazımın baş tarafında Anayasanın bu ilkelerine değindiğim için onları bir kez daha anlatmıyacağım.

Yalnız Rıfat Ilgaz'ın 1944 yılında "Sınıf" adlı şiir kitabından ötürü 1 sayılı Örfi İdare Mahkemesi tarafından yargılanarak hüküm giydiğini ve ondan sonra da mizah dergilerindeki fıkra ve yazıları münasebetiyle bir kaç defa tevkif olunduğunu ve basın suçlarından dolayı bir süre yattıktan sonra cezalarının affa uğradığını hatırlatmakla yetineceğim[22]. Öylesine yıllar ardımızda kalmıştır ki, realist şiir aleyhtarı Salah Birsel'i "Gençlik" gazetesinde yayınlanan "Bulut Geçti" adlı şiirinden dolayı savcı mahkemeye vermiştir. Sait Faik gibi bütün Türk edebiyatında az bulunur bir yazarın "Medarı Maişet Motoru" adlı eseri toplattırılmış, bir başka seferinde de hafta iznine çıkmış bir eri Gülhane parkını gezerken tasvir ettiği için örfi idarece bu yazısından hesap sorulmuştur. Öyle bir bunalım dönemiydi ki bu, üniversitelerimizden en değerli bilginlerinden dört beş tanesinin çıkarılmasına göz yumulmuştur. Ve resim sergilerinden tabloların indirildiği görülmüştür. Ve ben özgür bir şairin:

"Ne mümkün zulm ile bidad ile imha-yı hürriyet
Çalış idraki kaldır muktedirsen ademiyetten"

beyitiyle yükselen sesini dinleyerek, bu beyitin yazıldığı günden seksen yıl sonra da özgürlüğün suç sayıldığını, özgürlükten yana şiir yazanların kitaplarının toplatılarak hapse atıldıklarını gördüm. Hangi uygarlık aşamasında bulunduğumuzu bilen yoktu. Bir süre birinci sayfalarının yarısı yazısız çıkmış gazeteler okuduk. Sonra da fikir ve söz hürriyetinden ve basının dördüncü kuvvet olduğundan uzun boylu söz edildi. Ve şimdi, ancak insanın temel hak

ve hürriyetlerinin özüne kanunla dahi dokunulmayacağı ilkesi yerleştiği içindir ki özgürlük sorununu ele alabiliyoruz.

Rıfat Ilgaz'ın temaları işlerken bunları zıt kavramlarıyla ele aldığını söylemiştim. Özgürlük sorunu da onun şiirlerine özgür-tutsak biçimiyle giriyor. "Bu da Bir Özgürlük Şiiri"nden bir kaç parçayı okuyalım:

...
"Bir liseli talebeyle vurulu bileklerin
Kırk mahkûmun sürüklediği zincire
Tek suçunuz hür insanlar gibi konuşmak,
Kitaplar, suç ortağınız!

...
Çeyrek saat uzaktasın, çok değil,
O meşhur Babıâli'den
Tek satır yok sayfalarda
Bu zincirleme tutsaklık üstüne"

Bir başka şiirinden:

"Kurtuluştan ses getiren
Özgürlüğe giden yolda
Sevgilerimiz mi sade
Sürgün de var
Hapis de"

Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde aşk tutkusu, şehvet tutkusu yoktur. O, Bedri Rahmi gibi hayatı iştahla kucaklamaz. Ama özgürlüğü de "Sarhoşum" şiirindeki:

"Sarhoşum
Caddenin göbeğine oturmuşum

Aklıma eserse sırt üstü yatabilirim
Nara atabilirim"

gibi anlatmaz. Hatta buna karşıdır da. "Hürsün" şiirinde bu başıboşluğun sosyal bir hicvini vermiştir. Ayrıca Cahit Külebi'nin düşsel ve imgesel özgürlük anlayışıyla da bir yakınlığı yoktur. Külebi "Hürriyet" şiirinde:

"Eğer kuvvetim yetse benim
Rıhtıma koşardım yalınayak
Halatlarını bütün gemilerin
Bıçağımla keserim.
Gemiler açılır sallanarak"

diyerek yaşanmamış bir özgürlük duygusunu anlatmaya çalışıyor. Bizde Eluard'ın ünlü "Hürriyet" şiiri bir ara -belki gene öyledir- pek sevilmişti. Gerçekten o şiir Fransız direnme edebiyatının da en güçlü yazılarından biridir. O uzun şiirinde Eluard'ın "Hürriyet" demek için her şeyin üzerine bu sözü yazdığını, eşyayı ve hayatı adeta "Hürriyet" kelimesiyle markalamak istediğini görürüz. Oysa işgal baskısının daralttığı ya da ortadan kaldırdığı "Hürriyet" daha aktif daha eylemli nitelikte olmalıydı. Biz kendi koşullarımıza göre böyle düşünürüz.

Savaşın bitiminde İlhami Bekir bile coşarak bir "Hürriyet Kasidesi" yazmıştır:

"Bir altın devre sok ki bizi
Korku bilmeyelim
Bir altın devre sok ki bizi
İhtiyaç bilmeyelim
Bir altın devre sok ki bizi
Hür düşünüp - söyliyelim"

Orhan Veli de değinmiş bu konuya. "Hürriyete Doğru" adlı şiirinden:

"Görmüyor musun, her yanda hürriyet;
Ne duruyorsun be, at kendini denize;
Geride bekleyenin varmış, aldırma;

Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol;
Git gidebildiğin yere."

Bir de "Bedava" şiirinden:

"Peynir ekmek değil ama
Acı su bedava;
Kelle fiyatına hürriyet,
Esirlik bedava;
Bedava yaşıyoruz, bedava."

Görüyoruz ki özgürlük sorunu şairlerimizi oldukça ilgilendirmiş. Elbette bu ilgi yalnız batı şiirlerinden esinlenmekle olmamıştır, yukarıda açıkladığımız nedenlerin etkisi öyle sanırım ki daha üstün olmuştur.

Bununla beraber özgürlük sözünü kulanmak, ya da özgürlüğü sevmek onu yaymakla özgür olmak, toplumun özgür olması için savaşmak ayrı şeylerdir. Çoğu okuduklarımız özgürlük motifleridir. Değişik bir konu olduğu için bazı şairler özgürlüğe değinen şiirler de yazmışlardır. Aslolan bunun özlemini duymaktır. Tutsaklığı yaşamış, özgür olmayışın acısını insanlığına sindirmiş, bu haysiyetsizliğin nedenlerini inceliyerek özgürlüğün bilincine varmış bir sanatçı özgür olabilir ve özgürlüğü savunabilir. Özgürsüzlüğün insanlık haysiyetiyle ilgisini çözümleyememiş bir kimse için özgürlük bir sorun olamaz kanısındayım. Bu açıdan bakılınca Rıfat Ilgaz'ın şiirlerini daha olumlu bir

şekilde değerlendirmek mümkündür. Bir kez sormak lazım toplumun özgürleşmesine karşı koyanlar kimlerdir? Bilim düşmanları, çıkarcılar, sömürgenlerdir. Çünkü bu tipler özgür bir uygarlık düzeyinde tutunamayacaklardır. İkinci Dünya Savaşı'nın, savaş dışı Türkiyesi'nde bunalımlardan bu tipler yararlandı, dar gelirli ve az kazançlı halk zor durumda kaldı.

Bu tipler bunalımların daha da artmasını hatta belki savaşa katılmamızı bile isterlerdi; çünkü o zaman kendileriyle kimse ilgilenemiyecek vurgunlar daha büyük ve çıkarları daha çok olacaktı. Ama şair bu tipleri gözden kaçırmadı. Onları kafalarındaki ince hesaplarına dek çizmesini bildi.

Rıfat Ilgaz'ın bu başarılı gözlemciliği onun şiirlerinin gerçekçi yönünü güçlendirdi. Ve bir tarihsel dönemin acıklı manzarası, o unutulmaz tipleriyle edebiyatımıza girdi: "Mıstabey", "Uyuyamazsın", "Akşam Üstü", "Ayrılık Var Bir Yandan". Rıfat Ilgaz yalnız bu gerici tipleri çizmekle de yetinmedi. Bu sömürgenlerin sömürdüğü, yoksul bıraktığı halkı da tasvir etti. Okul çocukları, iş kazalarından sakatlanıp yoksul kalanlar, kenar mahalle insanları, kapıcılar, çöpçüler, küçük satıcılar, ufak memurlar, tütün işçisi kızlar, diğer emekçiler "Edirnekapı Tramvayında", "Kapalıçarşı"da, "Beyazıt Kahvelerinde", "Boğazlayan"da, "Karadayı'ya Mektup"ta, "Mahallemiz"de, "Biz Taşra Memurları"nda, "Sayfiye"de, "Çocuklarım"da, "Remzi"de, "Alişim"de, "Altın Bilezik"te, "Sarı Çizmeli"de panorama halinde ama nedenleri de belirtilerek göz önüne çıkarılmıştır.

Rıfat Ilgaz'ın gerçeklere toplumsal açıdan baktığını biliyoruz. Tutsaklık günlerinin yalnızlığında bile yılmadan, umudunu yitirmeden olup bitenlerin nedenlerini çözümlemeye çalışmıştır:

"İnsanları alabildiğine sevmeyi
Bırakmazlar yanına
Böyle çekersin cezasını
Üç duvar bir kapı arasında
Böyle onlardan ayrı
Böyle onlardan uzak"

Parmaklığın ötesinden "Şu sefer bayrağını çekmiş vapur- Bizim Karadenize gider" diye düşünür ve memleketini hatırlar:

"Kimbilir ne haldedir
Benim frengisiyle meşhur memleketim
Şimdi ne halde
Memurlar gelir ufak tefek
Büyüyünce giderler
Balıklardan bile hamsiler vurur
Vursa vursa karaya"

Hep canlı, hep üzüntülü şiirler yazdı. Narçiçeğinden, gül dalından, gökyüzünden kuş cıvıltısından bir çift söz edemedi. Oysa başkaları kadar oda içliydi:

"Huyumdan ettiniz Cibali kızları
Sekiz düdüğünden önce
Penceremin altından geçenler
Saçları dağınık gözleri uykulu
Çoraba tütüne gidenler"

Sonra ziyaret günlerinin tabloları:

"Öğretmenini tanımadan
Öğrendi polisi jandarmayı.
Koltuğunda babasının çamaşır paketi

Komşuya düşer dedikodusu elbet
Kitap yüzünden yatanın"

Tutukluluk süresinin bitmesiyle insan özgür mü olur? Hayır, bu özgürlük sorununun derin anlamını kavramamak demektir. Milletini, halkını, insanları sevdiği ve onların dertlerini dile getirdiği için, bir şairi suçlu görmenin suç olmadığı bir dönemde dışarda olmanın özgürlük sayılmayacağı apaçık ortadadır. O halde:

"Ne olacak bilir miyiz birazdan
Belki hesabı sorulacak neşemizin
Kaldıralım son kadehleri
Ayrılalım arkadaşlar
Ayrılırken öpüşelim"

Notlar

1- Kitap toplatılmasına dair kararnamelerin bazıları Resmî Gazetede ilân edilmiş, bir çokları da ilgili makamlara yazıyla bildirildiği için ayrıca ilân edilmemiştir.

2- Rıfat Ilgaz biyografisi hakkında şu bilgiyi vermiştir: "1911 doğumluyum. Cide'de doğdum, nufusa kayıtlı olduğum yer Bartın'dır. Annem, babam da oralıdır. Babam kolculuktan yetişme bir Düyun-i Umumiye memurudur. 35 sene bu memurlukta hizmet etmiş 63 yaşında emekliye ayrılacağı yıl Terme'de vefat etmiştir. Adı Hüseyin Vehbi. Annemin adı Fatma... Cide'de 12 yaşına kadar babamın, annemin yanında kalabildim. İlk okulun beşinci sınıfını bitireceğim sırada ayrıldık. Babamın verildiği Terme'ye gittik. Altı sınıflı ilk okulu orada, Orta okulu Kastamonu'da tamamladım. Babamın ölümü üzerine Lise tahsilini bıraktım (1928). Aynı yıl 'Muallim Mektebi'ne geçtim. 1930'da okulu bitirince Bolu vilayetinde tam altı yıl okul öğretmenliği yaptım. (Burada bir öğretmen meslekdaşı ile evlenmiş, bir kızı olmuş, sonradan askerlik görevi dönüşünde ayrılmışlar. Halen bu kızından bir torunu var.) Sonra Gazi Terbiye Enstitüsünün Edebiyat Bölümüne girdim, 1938'de Türkçe öğretmeni olarak çıktım. (İkinci izdivacı aynı sınıftan bir arkadaşıyla olmuştur. Bu hanımdan bir oğlu ve bir kızı vardır. 1949 yiinda anlaşarak boşanmışlardır.) Adapazarında altı ayı hastalıkla geçen bir yıllık öğretmenlikten sonra hastalığımdan ötürü, İstanbul Karagümrük Orta okuluna verildim."

3- Aziz Nesin'in 14 Eylül 1949 günü Başdan dergisinde çıkan bir röportajından: "Belki üç kitaplık şiirim vardı. Bunların en önemlileri (Çığır), (Oluş) ve (Varlık) dergilerinde çıkmıştı. Bunları ne zaman derlemeye kalksam onlarda yapmacık taraf,

bir bizden olmayan ve bizi ifade etmeyen tarafın mevcut olduğunu hissediyordum. Bu şiirler daha ziyade aylak sınıfın, geçim derdinden azade insanların hoşuna gidiyordu. Bizden olmayanların zevkine gayri şuuri olarak yaptığım hizmetin reaksiyonunu geç de olsa anlayabildim. Bazı burjuva münekkitlerinin antoloji derleyicilerinin hoşuna giden bu şiirler, benim gözü bağlı yaşadığım yılların en canlı ifadesidir. Artık kimin için ve ne için şiir yazdığımın farkındayım."

4- Yarenlik 1946'da "kitap hakkında yazılmış tenkitlerle" 2. defa basılmıştır. Kitaba tenkitlerinden parçalar alınan yazarlar şunlardır: Asım Akşar, Oktay Akbal, Sabahattin Ali, Özdemir Asaf, Avedis Aliksanyan, Pertev Naili Boratav, Hüsamettin Bozok, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Hulusi Dosdoğru, Abdülbâki Gölpınarlı, Kenan Harun, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Fahir Onger, Kemal Salih Sel, Ref'i Cevat Ulunay, Yusuf Ahıskalı, Ömer Bedrettin Uşaklı.

Çeşitli dergilerde ve gazetelerde geniş yer ayrıldığı halde nedense kitabına koymadığı eleştiriler de şunlar: Akşam'da Şevket Rado, Karaelmas'ta Muzaffer Tayip, Değirmen'de Cahit Tanyol. Vakitte Zahir Güvemli.

5- Rıfat Ilgaz 1938'den beri tüberküloz çekmektedir. Bir çok defa ağır kanama halinde hastanelere ve sanatoryumlara kaldırılmış ya da üçer ayiık sürelerle İstanbul'un bütün sanatoryumlarında bulunmuştur. Sosyal bir hastalık olan tüberkülozun bütün safhaları hakkında geniş bilgi deney ve gözlemlere sahiptir. Bu sosyal konudaki izlenimlerini Cumartesi, Gün, Gerçek, Baştan gibi gazete ve dergilerde mektup, röportaj ve inceleme türlerinde yazdığı gibi, "Bizim Koğuş" adlı bir hiciv ve mizah romanı da meydana getirmiştir.

6- Bu konuda şu bilimsel yapıttan yararlandım: Doç. Dr. Bülent Daver: Fevkalade Hal Rejimleri, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını.

7- Basın hürriyeti konusuna bakınız: Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer: Basın Hukuku Cilt 1, Sahife 158 ve devamı, İstanbul 1964.

8- Henri Lefévbre estetiğin başarısızlığını savunmaktadır. Ona göre estetik, filozofik bir sistem içinde yer alır ve bu filozofik sistemin kusurlarını paylaşır. Estetik kurallara başvurunca sanat biçimlerinin tam bir çözümünü yapmak olanaksızdır.

9- Serbest nazımın daha önceki bir türü olan serbest müstezat, Abdülhak Hamid, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Ahmet Haşim ve daha başkaları tarafından da kullanılmıştır. Serbest nazımı "Açların göz bebekleri" adlı şiirinden başlıyarak ölümüne kadar büyük bir güçle işleyen Nazım Hikmet'tir. Sanatının etkisi çok güçlü olmuş, son kırk yıl içinde şair kuşaklarının tümü onun sanatından yararlanmışlardır.

10- 1940 sıralarında İkinci Dünya Savaşı'nın, savaş dışı Türkiye'sinde İstanbul'un ayrı bir durumu vardı. Sanat ve kültür hareketleri İstanbul'da düğümlenmiş, İstanbul'da sivrilmiş gibiydi. Politik akımlar basını etkilemekteydi. Fikir ve sanat dergileri üç grupta toplanmıştı. "Ülkü" ve "İstanbul" gibi C.H.P.'nin merkezden ya da Halkevleri yoluyla il ve ilçelerden yönetilen dergiler, birinci grubu; "Bozkurt", "Çınaraltı", "Gök Börü" gibi ırkçı ve Nazi eğilimli dergiler ikinci grubu, "Yeni Adam", "Ses", "İnsan", "Yeni Edebiyat", "Sokak", "İnanç", "Uyanış", "Yurd ve Dünya", "Adımlar", "Yürüyüş" gibi Atatürk ilkelerine bağlı demokratik ve insancı bir edebiyat ve sanat anlayışını savunan dergiler de üçüncü grubu teşkil ediyordu. Irkçı dergilerin yazarlarıyla, üçüncü grupta yer alan bazı dergilerin yazarları arasında sert polemikler olmuştur. Bu olayların ilginç yanı şudur ki, egemen partinin yönettiği dergilerin yazarları da ilerici aydınlara karşı çıkışlar yapmışlardır.

11- Gerçekçilik anlamı yeni edebiyatımız içinde değişik tanımlamalar halinde belirtilmiştir. Ö. Faruk Toprak sık sık "Realizm"den ve "Realizm" ayrışımından söz açmıştır. Attilla İlhan "Sosyal Realizm" deyimi üzerinde durmuştur (Yeni Ufuklar der-

gisi Mart1954). Şimdi bir de Roger Garaudy'ye göre: "Sadece insanlığın o güne dek edindiklerini (müktesebatını) taşıyan ve Phidias'ın saçakaltı işlemlerinden Rouenne mozayıklarına, Possin'den Cezanne'a ya da Picasso'ya kadar bütün milletlerin çabalarıyla meydana gelmiş anlatım (ifade) ve yaratım biçimlerinin nüansını bir araya getirerek -bunun ötesinde- zamanımızın gerçeklerinin ve değerlerinin anlatımı ve yaratılmasına özgü dili keşfetmesini bilen kişi bir çağdaş gerçekçi -yani, devrimizin sosyalizme geçiş olan derin anlamının ve bu geçiş karşısındaki kişisel sorumluluğunun bilincini edinmiş bir gerçekçi- gerçekten bir gerçekçi olabilir." (Muvaffak Şeref: Gerçekçilik Üzerine, Yaşamak Dergisi sayı 3,1964).

12- Cevdet Kudret: "Birinci Perde" Bu kitapta "On Ölüm Şarkısı" bölümü.

13- Necip Fazıl

"Son günün olmasını çelengim toparabam
Beni alsın götürsün tam dört inanmış adam
Bir mahşer bir mahşer gerisinde
Döner bir gün baba oğlunun derisinde" v.b.

14- Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın: "Ağır Hasta" şiiri.

15- Ziya Osman Saba: "Sebil ve Güvercinler" 1943.

16- Orhan Veli: "Kitabe-i Seng-i Mezar I ve II şiirleri (Garip) 1941.

17- Savaş yılları sırasında en önemli belge ekmek karnesiydi. Paçalının analizi yapıldığında buğday unundan gayri bir çeşit unun bulunduğu bu ekmeklerin nufus başına bir gün yarısı, bir gün de dörttebiri verilirdi. Karnesini satanlar olduğu gibi, karaborsadan o günkü rayice göre çok yüksek olan bir fiyat ile tanesini bir liradan almak mümkündü. Rıfat Ilgaz o sıralarda 83 lira maaşla çalıştığına göre geçiminin ne kadar zor olduğu anlaşılır.

18 "Tosya Zelzelesi"nin son kısmı 1944 yılında I No'lu Örfi idare Mahkemesince verilen kararda şöyle anlatılmaktadır: "Bir zelzelenin mucip olduğu bütün fecaatleri uzun uzadıya tasvir

ediyor. Daha ziyade köylü ve işçilerden bahsediyor. Sonunda: (Yaver yine pirinçlerini taşıyor Kalfa oğullarının, o çoktan unutmuştur, üç gündür beklediği enkaz altında, ara sıra hatırlayacaktır, gündeliğini verenlerle aynı kazandan yediğini. Herkes yine işinde gücünde, herkes yine yerli yerindedir.) demek suretiyle bir amelenin kıyametten nümune olan bir zelzelenin bütün fecaatini derhal unuttuğunu fakat bu hadisede yegane unutamadığı hadise kendi gündeliğini verenle aynı kazandan yemek yemesi keyfiyeti olduğunu belirtmektir.

Bu hatime bu kitabın yazılmasındaki hedef ve gayeyi göstermesi itibariyle haizi ehemmiyettir. Bunda işçinin yegâne ümit ve temennisi patronunun da kendisiyle aynı vaziyete düşmesi (yani zenginlerin de fakirler derecesine indirilmesini) göstermekten ibaret olduğu açıkça anlaşılmakta olduğu görülmektedir."

Bilirkişiler: İ. Hikmet Ertaylan, Hilmi Ziya Ülken, Recai Okandan

Reis: Tümgnrl. Yusuf Ziya Yazgan

Duruşma Hakimi: Şahap Homriş (Muhalif)

Üye: Tğm. Osman Ebeköy

Savcı: Halid Ulusoy

Bilirkişiler bu şiirde ve bu şiirin bulunduğu "Sınıf" isimli kitapta propaganda göremediklerini ve hakim sınıfından duruşma hakimi de bu kanıya katıldığı halde Kararda naşir beraat ettirilmiş, şair cezalandırılmıştır.

Bir hukuki belge olduğundan buraya aktardım.

19- Millî Korunma'nın yiyecek maddeleri istifçiliğini önleyen ve cezalandıran hükümlerine rağmen bu sıralarda bir süre başbakanlık yapmış olan ve ünlü A'dan Z'ye sözleriyle her zaman hatırlanan Dr. Refik Saydam 1942'de öldüğü vakit evinde pek çok yiyecek maddelerinin stok edildiği görülmüştür. Oysa kendisi bekârdı. (Bakınız, Nadir Nadi: Perde Aralığından, Cumhuriyet Gazetesinde 37.ci tefrika)

20- Çetin Altan: Akşam Gazetesi.

21- Hilmi Özgen: Tarımda Sosyalizm, Ankara 1964. Bu eserin 79'cu sayfasında başlayan "Soluk Soluğa" adlı yazı.

22- Ferit Öngören "Mizah Hikâyeleri Antolojisi" adlı eserinde Rıfat Ilgaz hakkında verdiği biyografik bilgiler arasında şunlar yazıyor: "1948' büsbütün öğretmenliği bırakarak Babıâliye yerleşmiştir. Bugün bir iki dergide (kitabın yayınlandığı 1959 yılına göre) mizah yazıları yazar. Gar yayınlarının kurucuları arasındadır. Rıfat, öğretmen olduğu kadar bir Babiâli adamıdır da... İntertip ustası, musahhih, sekreter, dergi sahibi, mesul müdür, fıkra yazarı, hikayeci, romancı, en nihayet bir editördür.

Hayatının önemli bir kısmı hastalık ve yazarlık yüzünden, hastanelerde ve hapishanelerde geçmiştir. 1950 yılında, basın suçlarından yüklendiği beşbuçuk senelik mahkûmluk, genel afla tecile uğramıştır. Yazılarında hayatının bu yanlarına sık sık rastlamak mümkündür."

RIFAT ILGAZ

ŞİİRLER 1974

Güvercinim Uyur mu?

"Çağın gerçekleri, sorunları içinde tarihsel görevinin bilincine varması gereken bir şairin eylemi söz konusudur bugün. ...Her yeni çağ aşağıdan yukarıya doğru itilerle oluşup gelişirken, toplumla içli dışlı olması gereken şair de gerçekçiliğin yeni biçimlerini yaratmaya itilmektedir. Şair toplumu değiştirme, oluşturma çabası içinde kendisini de değiştirip oluşturacaktır. Bu gerçeği Brecht'le birlikte yineleyebiliriz:
'Her yeni çağ gerçekçiliğin yeni biçimini ortaya koymak zorundadır.'
Şairin amacı, bu gerçekleri öğrenmekle bitmiyor. Bunları yapıtına bilgi olarak koymak, şairi sanat dışı gereksiz çabalara götürür. O, bu gerçekleri içeriğine uygun bir biçim içinde yansıtmak zorundadır. Şair, coşku ve hayranlık yaratan kişidir. Bu coşku ve hayranlık, benzer koşullar içinde yaşayanlar arasında mümkündür. Bir şiirin etkileyici ödevi, bu koşulların içindekilerle yüz yüze geldi mi başlar. Bu bakımdan şair yan tutan kişi sayılır."

Rıfat Ilgaz

2016 THG 727186 EBF

ISBN:978-975-348-008-6